

ha ebbe az irányba terelődtek, számtalanszor meg nem érezték volna a mult idők beszédes közvetlenségét, letűnt századok élő lehelletét, mely ezekből a poros, elsárgult, igénytelen levelekből a kutató felé árad. Az anyag egybehordása azonban filológiai természeténél fogva a filologusra tartozik, míg feldolgozása és értékesítése nagyrészt a történetíró feladata.

## VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK 1899-BEN.<sup>1</sup>

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége a lefolyt évben 35 törvényhatósági, községi, felekezeti és egyesületi múzeum és könyvtár felett gyakorolta a felügyeletet.

Ez intézetek a következők:

Az árva-vármegyei Csaplovits-könyvtár Alsó-Kubinban, az aradi Kölcsey-egyesület múzeuma, Bars vármegye múzeuma Aranyos-Maróton, a budai könyvtár, (a budai könyvtár-egyesület tulajdona,) a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat múzeuma Déván, az esztergom-vidéki régészeti és történelmi társulat múzeuma Esztergomban, a felkai Tátra-múzeum, (a felkai Tátra-múzeum-egylet tulajdona,) az alsófehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi egylet múzeuma Gyulafehérváron, a halasi ev. ref. főgimnázium múzeuma és könyvtára, a kecskeméti városi múzeum és könyvtár, a keszthelyi balatoni múzeum, (a balatoni múzeum-egyesület tulajdona,) az erdélyrészi Kárpát-egyesület múzeuma Kolozsvárott, a losonczi városi közkönyvtár, a mosonmegyei történelmi és régészeti egylet múzeuma Magyaróvárott, a nagyenyedi Bethlen-főiskola múzeuma és könyvtára, a biharmegyei és nagyváradai régészeti és történelmi egylet múzeuma Nagyváradon, a szabolcsvármegyei múzeum Nyiregyházán, a törvényhatósági közkönyvtár Nyiregyházán, a poprádi Kárpát-múzeum, (a magyarországi Kárpát-egyesület tulajdona,) a pozsonyi orvos- és természettudományi egylet múzeuma, a pozsonyi városi múzeum, a székely nemzeti múzeum Sepsí-Szentgyörgyön, (Háromszék vár-

<sup>1</sup> Kivonat a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének 1899. évi működéséről a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett jelentéséből.

,megye tulajdona.) Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város régiségi múzeuma, a szabadkai városi múzeum és közkönyvtár, (a szabadkai közkönyvtár- és múzeum-egyesület tulajdona,) a szegedi Somogyi-könyvtár és városi múzeum, a tolna-vármegyei múzeum Szegzárdon, a csongrád-vármegyei történelmi és régészeti társulat múzeuma Szentesen, a délmagyarországi természettudományi társulat múzeuma Temesvárott, a délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum-társulat múzeuma Temesvárott, a temesvári városi könyvtár, a tiszafüredi múzeum és közkönyvtár, (a tiszafüredi múzeum- és könyvtár-egylet tulajdona,) a múzeumi tót társaság múzeuma Turócz-Szentmártonban, a váczy múzeum, (a váczy múzeum-egyesület tulajdona,) a verseczi városi múzeum, a bács-bodrogh-vármegyei történelmi társulat múzeuma Zomborban.

Ezek közül az árva-vármegyei Csaplovics-könyvtárra, a budai könyvtárra, a losonczy városi közkönyvtárra, a poprádi Kárpát-múzeumra, a pozsonyi orvos- és természettudományi egyesület múzeumára, a szegedi Somogyi-könyvtárra és városi múzeumra és a temesvári városi könyvtárra a felügyelet az 1899. év folyamán terjesztett ki.

A felsoroltakon kívül, állami segílyt kérelmezve, annak elnyerése esetére az orsz. főfelügyelőség ellenőrzése elfogadására késznek nyilatkoztak a jászberényi városi múzeum, a felsőmagyarországi múzeum Kassán, a komáromi városi és megyei történelmi és régészeti egyesület komáromi múzeuma, a nagyszebeni Kárpát-egyesület múzeuma.

Végül a keletkezében levő múzeumok és könyvtárak közül a következők jelentkeztek abból a célból, hogy az állami felügyelet reájuk kiterjesztessék: a hont-vármegyei múzeum-társulat múzeuma Ipolyságon, a borsod-miskolczy közművelődési és múzeum-egyesület múzeuma Miskolczon, a nagybányai városi múzeum, a pécsi városi múzeum és könyvtár, a pozsonyi városi nyilvános könyvtár, a selmeczbányai városi múzeum és könyvtár és a vas-vármegyei kultúr-egyesület múzeuma és könyvtára Szombathelyen.

Az itt felsorolt intézetek közül a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszterium az 1899. évi állami javadalomból a múzeumok és könyvtárak országos tanácsának az orsz. főfelügyelőséggel egyetértőleg felterjesztett javaslata alapján 1900 január

4-ikén 91834/1899. sz. alatt hozott magas elhatározásával 19-et részesített segélyben.

E segélyekből tisztán könyvtári czélokra a következő tételek jutottak:

az árva-vármegyei Csaplovits-könyvtárnak Alsó-Kubinban könyvanyagának rendezésére 800 kor., az aradi Kölcsey-egyesületnek az Atzél-könyvtár vételárának törlesztésére több éven át adandó segély első részleteül 1000 korona, a halasi ev. ref. egyháznak a főgimnáziumi könyvtár rendezésére 1000 kor., a kecskeméti városi múzeum és könyvtárnak a könyvtár kiegészítésére 600 kor., a szabadkai városi múzeum- és közkönyvtárnak a könyvtár gyarapítására 600 kor., a délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum-társulatnak Temesvárott múzeuma régészeti szakkönyvtárának gyarapítására 600 kor., a tiszafüredi múzeum- és közkönyvtárnak a könyvtár gyarapítására 400 kor., a turóc-szentmártoni múzeumi tót társaságnak könyvtára gyarapítására 600 kor., összesen: 5600 korona.

Segélyezésre ajánltatott még a budai könyvtár, de az ez iránt tett javaslat, fedezet hiányában, nem volt figyelembe vehető.

E helyütt említendő azon nagylelkű adomány, melylyel a nagyméltóságú pénzügyminiszterium gyarapította a hazai múzeumokat és könyvtárakat, midőn »Az osztrák-magyar monarchia irásban és képből« című kiadvány I—XVI. köteteiből 100 példányt bocsátott a hazai gyűjtemények között való szétosztás végett az országos főfelügyelőség rendelkezésére. A főfelügyelőség hatáskörébe tartozó gyűjteményeken kívül eddig 44 fővárosi és vidéki könyvtár részesült ez adományban.

Ugyancsak a főfelügyelőség közbejöttével kapta meg 34 vidéki múzeum és könyvtár és 3 szakember Darnay Kálmán »Sümegek vidékének őskora« című régészeti kiadványát.

A sajtóügyi köteles példányok útján való gyarapításra a főfelügyelőség a budapesti székes-fővárosi könyvtárát, a debreczeni ev. ref. főiskola könyvtárát, a fiumei városi könyvtárát, a Győrben alapítandó nyilvános könyvtárát, a felsőmagyarországi múzeum könyvtárát Kassán, a kolozsvári Ferencz-József tud.-egyetem és az erdélyi múzeum egyesített könyvtárait, a nagyváradi kir. jogakadémiai könyvtárát, a nyíregyházai törvényhatósági könyvtárát,

a Pécssett, Pozsonyban és Selmeczbányán alapítandó városi könyvtárakat, a szegedi Somogyi-könyvtárat, a vasvármegyei kultur-egyesület szombathelyi könyvtárat és a temesvári városi könyvtárat hozta annak idején a miniszteriumnál javaslatba. A részletekben e javaslat jelentékeny kiegészítéseket igényelvén, az ez irányban tett újabb felterjesztés csak 1900 január elején nyerte meg a miniszter úr ó Nagyméltósága végleges jóváhagyását s végrehajtása az 1900. év feladatát képezi.

A főfelügyelőség tagjai a szervezési szabályzatban előirt felügyelői körutaikon a lefolyt évben sem elégedtek meg a hatáskörükbe tartozó intézetek megvizsgálásával, hanem más, tőlük független gyűjtemények megtekintését is felvették programjukba.

Fejérpataky László orsz. felügyelő Alsó-Kubinban Árva vármegye Csaplovits-könyvtárát, Aradon a Kölcsey-egyesület gyűjteményeit s a szabadságharcz emlékeiből rendezett kiállítását, Balassa-Gyarmaton a nógrád-vármegyei múzeum gyűjteményeit, Egerben az érseki főegyházmegyei (illetve liceumi) könyvtárat és a ciszterცი rend házi és tanári könyvtárat, Esztergomban a főegyházmegyei, a primási és a városi könyvtárakat, Fiumében a városi könyvtárat, Győrött a püspöki nagyobb papnevelő-intézet és a karmelita rendház könyvtárait, Halason az ev. ref. főgimnázium könyvtárat, Kecskeméten a városi könyvtárat és az ev. ref. főgimnázium könyvtárat, Miskolczon az ev. ref. főgimnázium könyvtárat, Nagy-Kanizsán a kegyes tanítórend házi és gimnáziumi könyvtárait, Nyiregyházán a szabolcs-vármegyei törvényhatósági könyvtárat, Pécssett a püspöki könyvtárat, a ciszterცი r. kath. főgimnáziuma s a m. kir. állami reáliskola könyvtárait, Pozsonyban a nyilvános könyvtárt és a Toldy-kör könyvtárat, Sopronban Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város régészeti múzeumát és az ág. ev. liceum könyvtárat, Szabadkán a városi közkönyvtárat, Szombathelyen a püspöki könyvtárat, a papnevelő-intézet és a premontrai rend főgimnáziumának könyvtárait és a városi közkönyvtárat, Temesvárott a városi könyvtárat és a temesvár-józsefvárosi polgári olvasó-egylet könyvtárat, Tiszafüreden a közkönyvtárat, Trencsénben a kegyes tanító-rend házi könyvtárat és a trencsénmegyei természettudományi egyesület könyvtárat, Turócz-Szentmártonban a múzeumi tót társaság könyvtárat

s az egykori Matica Slovenska lefoglalt és zár alá helyezett gyűjteményeit, és Verseczen a községi iskolák egyesített könyvtárát tekintette meg.

Ezenkívül Fraknói Vilmos orsz. főfelügyelő október hó folyamán Fejérpataky László orsz. felügyelő és Schönherr Gyula főfelügyelőségi titkár kíséretében Pozsonyba utazva, a létesítendő városi nyilvános könyvtár érdekében tartott előértekezletet vezette.

Dr. Schönherr Gyula orsz. főfelügyelőségi titkár hivatalos megbízásból csatlakozva Fejérpataky László orsz. felügyelőhöz, ennek második turóc-szentmártoni utja alkalmával szintén részt vett a tót múzeum megvizsgálásában. Továbbá dr. Esztegár László, a ki a titkárt római tartózkodása alatt helyettesítette, Bécsben járt hivatalos kiküldetésben, hogy egy alább említendő osztrák kiadvány ügyéről, mely Ausztria és Magyarország könyvtárainak leírását tartalmazza, tájékozást szerezzen.

Annak a kötelességüknek, hogy évi jelentésekben számoljanak be állapotukról és működésükről, a főfelügyelőség alá tartozó könyvtárak közül a szegedi, tiszafüredi és a turóc-szentmártoni gyűjtemények vezetői tettek eleget. Ezen évi jelentéseken kívül hivatalos adatokat érkeztek az alsókubini Csaplovits-könyvtárról, az aradi Kölcsey-egyesület gyűjteményeiről, az eperjesi ág. ev. főiskola könyvtáráról, a fiumei városi könyvtárról, a kecskeméti ev. ref. jogakadémia könyvtáráról, a komáromi vármegyei könyvtárról, a nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtáráról, a pozsonyi Toldy-kör könyvtáráról, a sárospataki ev. ref. főiskola könyvtáráról, a soproni városi könyvtárról, a szabadkai városi közkönyvtárról, a szombathelyi és a zombori városi könyvtárakról.

A felsorolt intézetek közül az alsókubini Csaplovits-könyvtárnál a gyűjtemények végleges elhelyezése céljából nélkülözhetetlen építkezés már sokáig nem levén halasztható, az előzetes tárgyalások ez irányban már megindultak. Az orsz. főfelügyelőség az illetékes tényezőkkel érintkezésbe lépven, igyekezett befolyását érvényesíteni, hogy e fontos kérdés a tudományos igények kielégítésével oldathassék meg.

Az a bizalom, melylyel a vidéki múzeumok és könyvtárak az orsz. főfelügyelőség intézménye iránt viseltetnek, még számos más ügyben adott alkalmat az orsz. főfelügyelőnek közbenjárói tiszte gyakorlására.

Ezek közül csak a nevezetesebbeket kívánjuk itt felsorolni:

Szabolcs vármegye alispánja a nyiregyházi törvényhatósági közkönyvtár fejlesztése tárgyában kért és kapott a főfelügyelőségtől szakértői utbaigazítást.

A bács-bodrogh-vármegyei történelmi társulat zombori múzeuma részére a m. tud. akadémia kiadványait óhajtván megszerezni, kérése tolmácsoltatott az akadémia főtítkári hivatalánál.

Kassa város hatóságánál a felsőmagyarországi múzeum könyvtárának nyilvánossá tétele,

Szeged város hatóságánál a Somogyi-könyvtár katalógusának ki nyomtatása érdekében tett a főfelügyelőség lépéseket.

A főfelügyelőség körlevelet intézett a természettudományi múzeumok és a nagyobb nyilvános könyvtárak vezetőihez, megszerzésre ajánlva dr. Lendl Adolf és Lakatos Károly »A természet« című folyóiratát.

Végül a főfelügyelőség teljes befolyását latba vetette az iránt, hogy a Pozsonyban tervezett nyilvános könyvtár az állam, a városi hatóság és a társadalom együttes működésével mielőbb létesíttessék; és az ország különböző részeiben, egyebek közt Besztercebányán és Sátoraljujhelyen, megindította a mozgalmat, hogy múzeumok és könyvtárak szervezésére a társadalmi tényezők hajlandóságát felébressze.

Azon feladatok, a melyek a hazai múzeumok és könyvtárak fejlesztése tekintetében a hivatalos tényezőkre és a társadalomra háramlanak, mindenekelőtt azt követelik, hogy a Magyarországon létező közművelődési fontossággal bíró nyilvános gyűjtemények állapotáról állandóan tájékoztatva legyünk.

Az országos főfelügyelőség ennek a szükségletnek kívánt megfelelni, midőn a hazai múzeumok és könyvtárak mai állapotát ismertető zsebkönyv közrebocsátását 1899. évi munkaprogramm-jába felvette.

A zsebkönyv első évfolyamába eredetileg csupán a hazai könyvtárak anyagát szándékozott felvenni. Hogy azonban ez évenként folytatandó kiadványnak már első évfolyama is jogosan viselje a »hazai múzeumok és könyvtárak czimkönyve« címet, a múzeumok közül egyelőre legalább azokat fel kellett venni a munka keretébe, a melyek nyilvánossági jelleggel bírnak, a további

évfolyamokra hagyva az iskolai múzeumok és egyéb, a nyilvános-  
ságot csak közvetve szolgáló gyűjtemények ismertetését.

A szükséges adatokat a legbiztosabb forrásból, az intézetek  
vezetőitől óhajtván összegyűjteni, a főfelügyelőség 1695 fővárosi és  
vidéki könyvtárhoz küldött szét kérdőíveket; ezekből 916 érkezett  
vissza és 700-nál több használatot fel a kiadás céljaira.  
A múzeumok ismertetéséhez a már előző évben kibocsátott kérdő-  
ívek adatai szolgáltatták az anyagot, mely úgy a könyvtári, mint a  
múzeumi résznél a főfelügyelőség tagjainak uti jelentései, az egyes  
intézetek évi jelentései és egyéb ügyiratok adataiból nyert kiegészítést.

Igy jött létre az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvény-  
társulat kiadásában az orsz. főfelügyelőség első kiadványa, a *Magyar  
Minerva*, melynek első évfolyamát dr. Schönherr Gyula orsz.  
főfelügyelőségi titkár és dr. Esztegár László nemz. múzeumi asszisz-  
tens szerkesztették.

Az első évfolyam 23 iven 61 múzeum és 696 könyvtár  
ismertetését tartalmazza, bemutatva rövid leírásban keletkezésük  
és fejlődésük történetét, tényleges állapotukat és a nyilvánosságra  
gyakorolt hatásukat, felsorolva a reájuk vonatkozó irodalmat,  
tájékozást nyújtva használatuk módozatairól és hivatalos adatok  
alapján ismertetve állományukat és személyzeti viszonyait.

A következő folyamban a főfelügyelőség mindenek előtt a  
múzeumoknak és a könyvtáraknak szánt rész között fennálló arány-  
talanságot óhajtja megszüntetni, az összes múzeumi jelleggel bíró  
gyűjteményeket felvéve a munka keretébe. Egyébként pedig külön-  
ös gondot fog arra fordítani, hogy az évfolyamok váltakozva az  
intézetek egyes csoportjai (régészeti, iparművészeti, néprajzi, ter-  
mészettudományi gyűjtemények, közkönyvtárak, hatóságok iskolák,  
kaszinók könyvtárai, egyházi könyvtárak, nép- és vándorkönyvtárak  
stb.) teljességével tünjenek ki s ekként a vállalat a maga egészében  
ezen hazai közművelődési intézmények ismeretének nélkülözhetet-  
len forrása legyen.

A kiadvány könyvtári részéhez hivatalosan összegyűjtött  
anyagot a főfelügyelőség egy egyidejűleg megjelent bécsi kiadvány,  
az »Adressbuch der Bibliotheken der oesterreich-ungarischen  
Monarchie« szerkesztőinek is rendelkezésére bocsátotta, hozzá  
akarva járulni ezáltal annak a fontos célnak eléréséhez, hogy

a külföld lehetőleg hű képet nyerjen a hazai könyvtári viszonyok felől.

Az eddigiek azon munkásságról kívántak képet nyújtani, a melylyel a főfelügyelőség a közvetlen hatáskörébe tartozó kérdések elintézésével iparkodott kötelességének eleget tenni. Vannak ezeken kívül oly ügyek, melyek szoros összefüggésben állanak ugyan az orsz. főfelügyelőség által képviselt kulturai feladatokkal, de annak szervezeti szabályzata által a múzeumok és könyvtárak országos tanácsának ügykörébe utalvák, és így a főfelügyelőség azokkal szemközt csupán a kezdeményezés szerepét igényelheti magának.

Ezek között nem utolsó helyet foglal el az a fontos kérdés, hogy a vidéki múzeumok és könyvtárak kezelésére alkalmas szakemberek kiképzését mikép lehetne a tanárképzés ügyével szoros kapcsolatban hozni. Tekintettel arra a nagy befolyásra, melyet vidéken működő középiskolai tanáraink az illető hely tudományos és kulturális törekvéseire gyakorolhatnak, kétségtelen, hogy a középiskolai tanári kar képzettségétől, gyakorlati ismereteitől és egyszerűségétől függ nagyrészt a vidéki múzeumok és könyvtárak ügyének fellendülése és jövőndő virágzása is. Fejérpataky László orsz. felügyelőnek e kérdésben az orsz. főfelügyelőség előtt fekvő szakvéleménye a mellett foglal állást, hogy a nyelvészeti, történelmi és a természetrajzi szakokra készülő tanárjelöltek számára az orsz. főfelügyelőség által a magyar nemzeti múzeum illető gyűjteménytáraiban kötelező múzeumi és könyvtári tanfolyamok rendeztessenek. Az ezen felfogás alapján kidolgozandó részletes tervezetet az illetékes tényezők meghallgatása után az országos tanács lesz hivatva megvitatni és a végrehajtás tárgyában a nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi miniszterium elé javaslatot terjeszteni.

A nép- és vándorkönyvtárak szervezése és gyarapítása érdekében kifejtendő tevékenység az említett szervezeti szabályzat értelmében kizárólag az országos tanács feladatai közé tartozik, a főfelügyelőség azonban az ügy érdekére való tekintettel nem zárkozhatott el azon erkölcsi kötelezettség elől, hogy e fontos kulturális kérdést figyelemmel kísérje és támogatására a rendelkezésére álló eszközöket felhasználja.

Az 1898. évi állami javadalomból a miniszter a dunántúli, az erdélyrészi és a felsőmagyarországi közművelődési egyesületeknek egyenként 500—500 frtnyi segélyt juttatott abból a



czélból, hogy az illető országrészek területén alapított népkönyvtáraikat fejleszszék és új népkönyvtárakat szervezzenek.

A lefolyt 1899. évben az erdélyrészi és a felvidéki magyar közművelődési egyesületek hasonló czélra ugyancsak 500—500 frtnyi segílyt kaptak; ezen kívül mind a három egyesület nagyobb számban részesült »Az osztrák-magyar monarchia irásiban és képben« hazai könyvtáraink közt szétosztásra szánt példányaiból.

A három közművelődési egyesületen kívül az országos főfelügyelőség útján állami támogatásért folyamodtak még a kassai Kazinczy-kör és a kassai nemzeti szövetség, azonban sem ezeknek, sem az 1898. évben folyamodó nagyvárad Szigligeti-társaságnak kérvényei nem kerülhettek érdemleges tárgyalás alá s egyáltalában az országban létező népkönyvtárak rendszeres segítélyezésének kérdésével mindaddig nem lehet foglalkozni, míg a hivatott tényezők meg nem állapodhatnak azon vezérelvekben, a melyek alapján a legtöbb eredménnyel egyesíthetik erőiket a népnevelés e fontos tényezőinek fejlesztésére.

Az országos főfelügyelőségnek e kérdésben elfoglalt álláspontját az 1898. év végén adott munkaprogrammja körvonalozta.<sup>1</sup>

Ennek érvényesítése érdekében az előkészítő intézkedések már a lefolyt év folyamán megindítottak.

Lépések tétettek az iránt, hogy a népkönyvtárak czéljaira alkalmas könyvek jegyzékbe foglaltassanak. E végből a főfelügyelőség összeköttetésbe lépett a nagyméltóságú kereskedelmi és földmívelési m. kir. miniszteriumokkal, s tájékozta magát az előbbinek a munkások nevelése érdekében megindított irodalmi vállalatai felől, valamint megszerezte azon jegyzékeket, a melyeket az utóbbi miniszterium a gazdasági ismeretek terjesztésére szolgáló művekről vezetett.

A két miniszteriummal folytatott érintkezés és különösen az azok kiküldötteivel tartott értekezlet meggyőzte a főfelügyelőséget a felől, hogy a népkönyvtárak szervezésében csak akkor járhat el czéltudatosan, s a rendelkezésére álló eszközöket akkor használhatja fel eredményesen, ha működését beilleszti ama nagy akció keretébe, melyet a földmívelésügyi és kereskedelmi minisz-

<sup>1</sup> L. Magyar Könyvszemle, 1899. évf. 35. l.

teriumok a gazdasági népkönyvtárak szervezése és az ipari népköztetés fejlesztése érdekében kifejtene.

A főfelügyelőség mindezen itt érintett kérdéseket a legközelebbi jövőben szándékozik az országos tanácsban megvitatás tárgyává tenni; jelentésében ezuttal csupán azt kívánta jelezni, hogy az 1899. év teendőiből a múzeumok és könyvtárak fejlesztésére vonatkozó munkásság mellett az e célzt közvetve szolgáló kérdések tanulmányozása sem volt kizárva.

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége igyekezett hű képet mutatni be működésének második éve lefolyásáról különös súlyt fektetve azon hatás feltüntetésére, melyet a hazai könyvtárakkal folytatott állandó érintkezésben tudományos gyűjteményeink fejlesztésére gyakorolt.

A főfelügyelőség a számos feladatnak, mely e téren reá háramlík, csak igen kis részét oldhatta meg; — hiszen még mindig a kezdet nehézségével kell küzdenie, s csak most, a harmadik évben, juttatta a magas kormány s a törvényhozás jóindulata abba a helyzetbe, hogy az eddiginél nagyobb erővel foghat törekvései megvalósításához.

---